

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2026-2027

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ»

“THE WORLD OF BYZANTIUM: HISTORY AND ARCHAEOLOGY”

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2026-2027

ΑΘΗΝΑ 2026

Επιμέλεια Οδηγού Σπουδών

Αναπλ. Καθηγητής Γιώργος Πάλλης

Επικ. Καθηγητής Κωνσταντίνος Ράπτης

Πληροφορίες/Επικοινωνία

Γραμματεία Μεταπτυχιακών Σπουδών Τμήματος Ιστορίας
και Αρχαιολογίας

Φιλοσοφική Σχολή

Γραφείο 404

Αρ. τηλ: 210 7277319, 210 7277887

Ηλ. διεύθυνση: PMS-Hist-Arch@arch.uoa.gr

Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου

Τ.Κ. 15784 ΑΘΗΝΑ

Εικόνα εξώφυλλου: Βυζαντινή πόλη: λεπτομέρεια από κρητική εικόνα με τον άγιο Δημήτριο έφιππο μπροστά από τα τείχη της Θεσσαλονίκης. Τέλη 16ου – αρχές 17ου αι.
Κέρκυρα, Μουσείο Αντιβουνιώτισσας.

Frontispiece: Byzantine city: detail from Cretan icon, depicting Saint Demetrius on horseback in front of the walls of Thessalonica. Late 16th – early 17th century.
Corfu, Antivouniotissa Museum

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (ΣΕΜΣ) ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	4
2. ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ/ΟΥΣΕΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	4
3. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	5
4. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2024-2025	5
Α. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	
Β. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ	17
6. ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ JANET ZAKOS	31

**ΣΥΝΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Πρόεδρος	Γιώργος Πάλλης, Αναπλ. Καθηγητής, Διευθυντής ΠΜΣ
Μέλη	Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, Καθηγήτρια Κατερίνα Νικολάου, Καθηγήτρια Αναστασία Δρανδάκη, Αναπλ. Καθηγήτρια Κωνσταντίνος Ράπτης, Επικ. Καθηγητής

Γραμματειακή Υποστήριξη	Χριστίνα Κούκου
-------------------------	-----------------

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ/ΟΥΣΕΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αναστασία Δρανδάκη, Αναπλ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (adrandaki@arch.uoa.gr)

Τόνια Κιουσοπούλου, Ομότ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (akiuousop@arch.uoa.gr)

Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (smergiali@arch.uoa.gr) (σε άδεια κατά το χειμερινό εξάμηνο)

Γεράσιμος Μέρριανος, Κύριος Ερευνητής, Τομέας Βυζαντινών Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, ΕΙΕ (gmerianos@eie.gr)

Μαρίλια Λυκάκη, Επικ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (mlykaki@arch.uoa.gr)

Κατερίνα Νικολάου, Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (anikolaou@arch.uoa.gr)

Γιώργος Πάλλης, Αναπλ. Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (gpallis@arch.uoa.gr)

Πλάτων Πετρίδης, Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (ppetrid@arch.uoa.gr)

Κωνσταντίνος Ράπτης, Επικ. Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ (koraptis@arch.uoa.gr)

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ο Κανονισμός Σπουδών του ΠΜΣ «Βυζαντινός Κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» είναι αναρτημένος στην ιστοσελίδα του (<https://byzcosmos.arch.uoa.gr/>), στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

https://byzcosmos.arch.uoa.gr/fileadmin/depts/arch.uoa.gr/byzcosmos/uploads/6_KANONISMOS_SPOYDWN_PMS_BK.pdf

Ο Κανονισμός Λειτουργίας του ΠΜΣ «Βυζαντινός Κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» (ΦΕΚ: 3490, Β', 25-05-2023) είναι αναρτημένος στην ιστοσελίδα του (<https://byzcosmos.arch.uoa.gr/>), στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

https://byzcosmos.arch.uoa.gr/fileadmin/depts/arch.uoa.gr/byzcosmos/uploads/2_KANONISMOS_LEITOURGIAS_PMS_BK.pdf

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2026-2027

Α. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / FALL SEMESTER	
BI 33	<i>Χρήση και κατάχρηση του Βυζαντίου και των βυζαντινών γυναικών στα ελληνικά «Κλασσικά Εικονογραφημένα» των μέσων του 20ού αιώνα</i> Κ. Νικολάου <i>Use and abuse of Byzantium and Byzantine women in the mid-twentieth century Greek "Classics Illustrated" comic books</i> K. Nikolaou
BI 01	<i>Ο Βυζαντινός Πόλεμος εκτός πεδίου μάχης (5ος - 11ος αι.): Κράτος, Θεσμοί και Κοινωνία</i> Μ. Λυκάκη

	<i>Byzantine Warfare beyond the Battlefield (5th-11th Centuries): State, Institutions, and Society</i> M. Lykaki
--	--

ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / SPRING SEMESTER	
BI 31	<i>Προσωπικές επιλογές, προτιμήσεις και αποκλίσεις στην εποχή της μακεδονικής δυναστείας</i> K. Nikolaou <i>Personal choices, preferences and deviations in the Macedonian era</i> K. Nikolaou
BK 36	Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης» ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, σε συνεργασία με το ΕΙΕ/Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών <i>Αστική τοπογραφία (4ος-16ος αι.)</i> T. Κιουσσοπούλου και Κ. Θ. Ράπτης, σε συνεργασία με τον Γ. Μέριανο Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides» National and Kapodistrian University of Athens, Department of History & Archaeology, in collaboration with the Institute for Historical Research/Section for Byzantine Research/National Hellenic Research Foundation <i>Urban Topography (4th-16th c.)</i> T. Kioussopoulou and K. T. Raptis, in collaboration with G. Merianos

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: Χρήση και κατάχρηση του Βυζαντίου και των βυζαντινών γυναικών στα ελληνικά «Κλασσικά Εικονογραφημένα» των μέσων του 20ού αιώνα

Περίληψη: Το 1951 οι εκδόσεις Πεχλιβανίδη, με μακρά θητεία στον τομέα των εκτοπώσεων αλλά και των παιδικών βιβλίων, αποφάσισαν την κυκλοφορία και στην Ελλάδα της σειράς «Κλασσικά Εικονογραφημένα», με βάση την αντίστοιχη αμερικανική. Η τελευταία κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 1941 με αρχικό τίτλο *Classic Comics* και με σκοπό τη διασκευή κλασικών έργων της παγκόσμιας λογοτεχνίας σε κόμικς. Στο 34ο τεύχος, η ονομασία άλλαξε σε *Classics Illustrated* και συνέχισε να εκδίδεται μέχρι το 1962, οπότε και σταμάτησε.

Τον Οκτώβριο του 1953 έκανε την εμφάνισή του το πρώτο τεύχος μιας «εσωτερικής» σειράς, η οποία, με περισσότερα από 60 τεύχη, άντλησε τη θεματολογία της, από την ελληνική μυθολογία και την Ιστορία της Ελλάδας (αρχαία, μεσαιωνική/βυζαντινή και νεότερη). Στο πλαίσιο του σεμιναρίου θα επιδιωχθεί σε πρώτο επίπεδο, να διερευνηθούν αφενός η σκοπιμότητα της επιλογής συγκεκριμένων θεμάτων και προσώπων από την ιστορία του βυζαντινού κράτους, στο περιβάλλον της μετεμφυλιακής Ελλάδας, και αφετέρου ο τρόπος χρήσης τους για τη διαπαιδαγώγηση των νέων.

Σε δεύτερο επίπεδο, και καθώς η θεματολογία περιλάμβανε πέντε γυναικεία πρόσωπα έναντι οκτώ ανδρικών, θα παρουσιαστεί η σκιαγράφηση των βυζαντινών γυναικών σε αυτά τα έργα. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην απάντηση του ερωτήματος αν οι συγγραφείς των κειμένων -στην πλειονότητά τους λογοτέχνες- και οι εικαστικοί καλλιτέχνες απέδωσαν τις κρατούσες στην εποχή τους αντιλήψεις και στερεότυπα γύρω από τη Βυζαντινή ή αγνόησαν ακόμη και αυτά καθώς και την ιστορική αλήθεια.

Subject: Use and abuse of Byzantium and Byzantine women in the mid-twentieth century Greek "Classics Illustrated" comic books

Summary: In 1951, Pehlivanides Publications, with a long history in the field of printing and children's books, decided to publish the "Classics Illustrated" series in Greece ("Κλασσικά Εικονογραφημένα"), based on the American series. The latter was released in October 1941 with the original title *Classic Comics* and aimed at adapting classic works of world literature into comics. In the 34th issue, the name was changed to *Classics Illustrated* and continued to be published until 1962, when it was discontinued.

In October 1953, the first issue of an "in-house" series appeared which, with more than 60 issues, drew its subject matter from Greek mythology and the history of Greece (ancient, medieval/Byzantine and modern).

In the context of the seminar, the aim will be to investigate, on the one hand, the feasibility of the selection of specific themes and figures from the history of the Byzantine state in the context of post-civil war Greece, and on the other hand, the way in which they are used for the education of young people.

On a second level, and since the themes included five female figures as opposed to eight male ones, the portrayal of Byzantine women in these works will be presented. Particular emphasis will be placed on answering the question of whether the authors of the texts - the majority of them literary writers - and the visual artists were influenced by contemporary perceptions and stereotypes regarding Byzantine women or ignored even those perceptions and stereotypes along with the historical truth.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected Bibliography

Bullen, J. B., *Byzantium rediscovered*, Λονδίνο 2003.

Chondrogiannis, S., *Byzantium in the World. Artistic, Cultural and Ideological Legacy from the 19th to the 21st century*, Θεσσαλονίκη 2017.

Delouis, O. – A. Couderc – P. Guran (επιμ.), *Héritages de Byzance en Europe du Sud-Est à l'époque moderne et contemporaine*, Αθήνα 2013.

Καραγιάννης, Θ., *Ο Βασίλης Ρώτας και το έργο του για παιδιά και εφήβους. Θέατρο – Ποίηση – Πεζογραφία – «Κλασσικά εικονογραφημένα». Ερμηνευτικές, θεματολογικές, ιδεολογικές, παιδαγωγικές προσεγγίσεις*, Αθήνα 2007.

Kulháňková M. – Marciniak Pr. (επιμ.), *Byzantium in the Popular Imagination: The Modern Reception of the Byzantine Empire (New Directions in Byzantine Studies)*, I.B. Tauris, 2023.

Μαργωμένου, Μ., «Τα εικονογραφημένα τριών γενεών Ελλήνων. Πενάκι ανά χείρας και φύγαμε! Πώς φτιάχνονταν τα ελληνικά Κλασσικά Εικονογραφημένα και τι λένε οι επιζώντες συνεργάτες του Γιώργου Πεχλιβανίδη», εφημ. «Το Βήμα», 25 Αυγούστου 1996.

Mitchell, W.J.T., *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation*, Σικάγο 1994

Μπάρτζης, Γ., «Τα κόμικς του Βασίλη Ρώτα. Μια άγνωστη προσφορά του Κορίνθιου ποιητή στο χώρο του παιδικού βιβλίου», *Πρακτικά Γ' Τοπικού Συνεδρίου*

Κορινθιακών ερευνών (Κόρινθος 28-30 Νοεμβρίου 1997) = Πελοποννησιακά – Παράρτημα 23 (1999), 168-182.

Nikolaou, K., «Byzantium and its perception in the mid-twentieth century “Classics Illustrated” comic books», *Balkan Studies* 52 (2017), 61-84.

Nilsson, Ing. – Stephenson, P. (επιμ.), *Wanted: Byzantium. The Desire for a Lost Empire*, Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Byzantina Upsaliensia, 15, Ουψάλα 2014.

Ricks, D. – P. Magdalino (επιμ.), *Byzantium and the Modern Greek Identity*, Άλντερσοτ 1998.

Σκαρπέλος, Γ., *Ιστορική μνήμη και ελληνικότητα στα κόμικς*, Αθήνα 2000.

Smith, M. J. – Randy, D. (επιμ.), *Critical Approaches to Comics Theories and Methods*, Routledge 2012.

Φεγγερού, Π., *Τα κλασσικά εικονογραφημένα και το ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά: μύθος και πραγματικότητα*, αδ. διδ. διατρ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 2012.

ΜΑΡΙΛΙΑ ΛΥΚΑΚΗ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: Ο Βυζαντινός Πόλεμος εκτός πεδίου μάχης (5ος – 11ος αι.): Κράτος, Θεσμοί και Κοινωνία

Περίληψη: Ως διαχρονικό φαινόμενο ο πόλεμος υπήρξε κυρίαρχο δεδομένο που επηρέασε κάθε τομέα του κράτους και της κοινωνίας του Βυζαντίου. Στο σεμινάριο το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στον πόλεμο κατά την Πρώιμη και Μέση Βυζαντινή Εποχή, όχι ως σύνολο στρατιωτικών συγκρούσεων, αλλά ως σύνθετο κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο που διαμόρφωνε βαθιά τη ζωή των ανθρώπων. Εξετάζεται ο ρόλος του ως βασικού παράγοντα που επηρέαζε την πολιτική οργάνωση, την οικονομία, τη νομοθεσία και την πολιτιστική ζωή της αυτοκρατορίας. Ειδικότερα εξετάζονται ζητήματα που αφορούν το Κράτος, την Εκκλησία, τις επιπτώσεις στον άμαχο πληθυσμό, τις αναγκαστικές ή ακούσιες μετακινήσεις ανθρώπων, την καθημερινή ζωή και τις συλλογικές ταυτότητες και το περιβάλλον. Παράλληλα διερευνάται η ιδεολογική διάσταση του πολέμου, ο τρόπος με τον οποίο τα πολεμικά γεγονότα αποτυπώθηκαν στη μνήμη και στις πηγές της εποχής αλλά και η σχέση του με τις διεθνείς επαφές του Βυζαντίου.

Subject: Byzantine Warfare beyond the Battlefield (5th-11th Centuries): State, Institutions, and Society

Summary: As a timeless phenomenon, war constituted a dominant reality that affected every aspect of the state and society of the Byzantine Empire. This seminar focuses on warfare during the Early and Middle Byzantine periods, not merely as a series of military conflicts, but as a complex social and political phenomenon that profoundly shaped people's lives. It examines the role of war as a key factor influencing the political organization, economy, legislation, and cultural life of the empire. Particular attention is given to issues concerning the State, the Church, the impact on civilian populations, forced or involuntary population movements, everyday life, collective identities, and the environment. At the same time, the seminar explores the ideological

dimension of war, the ways in which military events were recorded in memory and contemporary sources, as well as their relationship to Byzantium's international contacts.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected Bibliography

Βλυσίδου Β., Κουντούρα-Γαλάκη Ε., Λαμπάκης Στ., Λουγγής Τ., Σαββίδης Α., *Η μικρά Ασία των θεμάτων. Έρευνες πάνω στην γεωγραφική φυσιογνωμία και προσωπογραφία των βυζαντινών θεμάτων της μικράς Ασίας (7ος - 11ος αι.)* [Ερευνητική Βιβλιοθήκη 1], Αθήνα, 1998.

Burke P., *Τι είναι πολιτισμική ιστορία*, μτφρ. Σπ. Σηφακάκης, Αθήνα 2009.

Γιαννόπουλος Π., *Βυζαντινοί και Άραβες κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο*, Αθήνα 2016.

Γλύκατζη-Αρβελέρ Ε., *Η πολιτική ιδεολογία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*, Αθήνα 1988.

Dölger Fr., *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, vol. I, II, München-Berlin 1924-1925.

Drocourt N., *Passing on Political Information between Major Powers: The Key Role of Ambassadors between Byzantium and some of its Neighbours*, *Al-Masāq* 24/1 (2012) 91-112.

James L., *Women, Men and Eunuchs. Gender in Byzantium*, London, New York 1997.

Jucker M., *Le butin de guerre au Moyen Âge, aspects symboliques et économiques*, *Francia* 36 (2009) 113-134.

Haldon J., *Warfare, State and Society in Byzantine World, 565-1204*, London, 1999.

Haldon J., *Οι πόλεμοι του Βυζαντίου*, Αθήνα 2004.

Ι. Καραγιαννόπουλος, *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, Θεσσαλονίκη 1988.

Καραπλή Κ., *Κατευόδωσις Στρατού. Ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ψυχολογικὴ προετοιμασία τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον (610-1081)*, τομ. Α', Αθήνα 2010.

Koder J., Stouraitis I., (εκδ.), *Byzantine War Ideology between Roman Imperial Concept and Cristian Religion*, Wien 2012.

Kolias T., *Kriegsgefangene, Sklavenhandel und die Privilegien der Soldaten. Die Aussage der Novelle von Ioannes Tzimiskes*, στο *ΣΤΕΦΑΝΟΣ, Studia byzantina ac slavica Vladimiro Vavrinek ad annum sexagesimum quintum dedicata*, Prague 1995 [= *ByzSlav* 56 (1995), σελ. 129-135]

Κόλια-Δερμιτζάκη Α., *Ο βυζαντινός «ιερός πόλεμος». Η έννοια και η προβολή του θρησκευτικού πολέμου στο Βυζάντιο* [Ιστορικές Μονογραφίες, 10], Αθήνα 2001.

Κουτράκου Ν., «Βυζαντινή διπλωματική παράδοση και πρακτικές. Μια προσέγγιση μέσω της ορολογίας», στο: Σοφία Πατούρα-Σπανού (επιμ), *Διπλωματία και πολιτική. Ιστορική προσέγγιση* [Επιστήμης Κοινωνία], Αθήνα 2005, σελ.89-129.

- Laiou A. E., On Just War in Byzantium στο Langdon J., Reinert S.W. (εκδ.) *To Hellenikon. Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr.*, New Rochelle 1993, 153-177.
- Λουγγής Τ., «Βυζαντινή διπλωματία», στο: Βλυσίδου Β. , Σ.Λαμπάκης Σ., Λεοντοίνη Μ., Λουγγής Τ., *Σεμινάρια Βυζαντινής διπλωματίας*, Αθήνα 2006, σελ.17-206.
- Luttwak E., *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Harvard University Press 2009.
- Λυκάκη Μ., *Αιχμάλωτοι στο Βυζάντιο. Συμβολή στη μελέτη του ζητήματος των αιχμαλώτων πολέμου (6ος-11ος αι.)*
- Lykaki M., L'économie de pillage et les prisonniers de guerre : Byzance, VIIe-Xe s., στο R. Keller, Laury Sarti (επιμ.), *Pillages, tributs, captifs : prédation et sociétés de l'Antiquité tardive au haut Moyen Âge. Colloque organisé avec le soutien de l'Institut français d'histoire en Allemagne (Frankfort 28-29 juin 2012)*, Publications de la Sorbonne, Paris 2018, 89-102.
- McGeer E., *Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century* [Dumbarton Oaks Studies 23], Washington, D.C. 1995.
- Z. Ουνταλτσόβα - Γ. Λιτάβριν - Ι. Μεντέγιεφ (έκδ.), *Βυζαντινή διπλωματία*, Αθήνα 1995.
- J. Shepard – S. Franclin (έκδ.) *Byzantine Diplomacy. Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, έκδ, Variorum 1992.
- P. Sophoulis, *Byzantium and Bulgaria, 775-831* [East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450 16], Leiden-Boston 2012.
- I. Stouraitis, “Just War” and “Holy War” in the Middle Ages, *Rethinking Theory through the Byzantine Case-Study*, *JÖB* 62 (2012) 227-264.
- Taft R. F., *War and Peace in the Byzantine Divine Liturgy*, στο: S. T. Miller – J. Nesbitt (επιμ.), *Peace and War in Byzantium: Essays in Honor of George T. Dennis*, Washington D.C. 1995, 17-32.
- Τσικνάκης Κ. (επιμ.), *Το εμπόλεμο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.)* (Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 4), Αθήνα 1997
- Χρυσός Ε., Νόμος πολέμου, στο *Το Εμπόλεμο Βυζάντιο (9^{ος} -12^{ος} αι.)* [Ε.Ι.Ε. /Ι.Β.Ε., Διεθνή Συμπόσια 4], Αθήνα 1997, σ. 201-211.
- Zuckerman C., Learning from the enemy and more. Studies in "Dark Centuries" Byzantium., *Millennium*, 2, 2005, 79-135

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Εαρινό εξάμηνο / Spring semester

Θέμα: Προσωπικές επιλογές, προτιμήσεις και αποκλίσεις στην εποχή της μακεδονικής δυναστείας

Περίληψη: Ο ενδέκατος αιώνας, σύμφωνα με τη σύγχρονη ιστοριογραφία, θεωρείται ο αιώνας κατά τον οποίο αποκλίσεις από τον παραδεκτό κανόνα, που εντοπίζονται και αντιμετωπίζονται ως εγγενείς αντιφάσεις από τα τέλη του ένατου και κατά τον δέκατο αιώνα, σταδιακά μετατρέπονται σε δυναμικές συγκροτημένες τάσεις. Σκοπός, στο πλαίσιο του σεμιναρίου, είναι να αναζητηθούν στην εποχή της μακεδονικής δυναστείας δράσεις και γεγονότα που απέρρεαν όχι αποκλειστικά από πολιτικές σκοπιμότητες αλλά υπήρξαν αποτελέσματα προσωπικών προτιμήσεων και συναισθηματικών εκφράσεων των πρωταγωνιστών, συνιστώντας ατομικές επιλογές που ξέφευγαν των ασφυκτικών συλλογικών ορίων.

Υπό αυτό το πρίσμα θα εξεταστούν, ενδεικτικά, διαπροσωπικές σχέσεις, οικογενειακοί δεσμοί, επιλογές ερωτικών ή συζυγικών συντρόφων τόσο στο περιβάλλον του Ιερού Παλατίου όσο και στην κοινωνία της Κωνσταντινούπολης. Όπως και της περιφέρειας εφόσον οι διαθέσιμες κειμενικές πηγές το επιτρέπουν. Πέραν αυτού, στόχος είναι να εντοπιστούν οι αντιδράσεις που εγέρθηκαν –εάν αυτό συνέβη– σε ό,τι απομακρυνόταν από τα κοινώς παραδεκτά, αλλά και να αναδειχθούν οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις των ατομικών επιλογών σε ποικίλους τομείς της πολιτικής της αυτοκρατορίας.

Subject: *Personal choices, preferences and deviations in the Macedonian era*

Summary: According to modern historiography, the eleventh century is viewed as a period when deviations from the acceptable rule, which are found from the end of the ninth and throughout the tenth century and are treated as inherent contradictions, gradually transform into dynamic coherent trends. Within the framework of the seminar, the aim is to search the Macedonian era for actions and events that did not result exclusively from political expediencies, but were the product of personal preferences and an expression of emotions on the part of the protagonists, constituting individual choices that broke free from the stifling collective boundaries.

Against this background, an examination will be made of, inter alia, interpersonal relations and family ties, as well as of the choice of romantic partners or spouses, both within the confines of the Great Palace and in Constantinopolitan society, as well as in the periphery, to the degree permitted by the textual sources available. In addition, the aim is to trace the objections that were raised –if that was the case– towards what strayed from what was generally accepted, but also to highlight the direct and indirect consequences of individual choices in various sectors of imperial politics.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected Bibliography

- Αγγελίδη, Χρ. (επιμ.), *Το Βυζάντιο ώριμο για αλλαγές. Επιλογές, ευαισθησίες και τρόποι έκφρασης από τον ενδέκατο στον δέκατο πέμπτο αιώνα* (ΕΙΕ / ΙΒΕ. Διεθνή Συμπόσια 13), Αθήνα 2004.
- Beck, H.-G., *Βυζαντινόν Ερωτικόν* (μτφρ. Ι. Δημητρούκας), Αθήνα 1999 (έκδ. πρωτ. 1986).
- Χρήστου, Ειρ., *Αυτοκρατορική εξουσία και πολιτική πρακτική. Ο ρόλος του παραδυναστεύοντος στη βυζαντινή διοίκηση (τέλη 8ου - αρχές 11ου αιώνα)*, Αθήνα 2008.
- Constantinou, St. –Meyer, M. (επιμ.), *Emotions and Gender in Byzantine Culture* (New Approaches to Byzantine History and Culture), Palgrave Macmillan 2019.
- James, L. (επιμ.), *Desire and Denial in Byzantium. Papers from the 31st Spring Symposium of Byzantine Studies, Brighton, March 1997* (Society for the Promotion of Byzantine Studies. Publications 6), London – New York 1999.
- Hatzaki M., *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text* (Palgrave Macmillan) 2009.
- Hinterberger, M., «Συναισθήματα στο Βυζάντιο» στο I. James (εκδ.), *Εγχειρίδιο βυζαντινών σπουδών. 27 μελέτες* (επιμ. Αιμ. Μαυρουδής – Α. Ρεγκάκος) (μτφρ. Κ. Δημοπούλου), Αθήνα 2014 (έκδ. πρωτ. 2010), 241-259.
- Maguire, H. (εκδ.), *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, Washington DC 1997.
- Nikolaou, K. – Chrestou, I., «Love, Hatred and Violence in the Sacred Palace. The Story and History of the Amorion Dynasty», *Byzantion* 78 (2008), 87-102.
- Νικολάου, Κ. (επιμ.), *Ανοχή και καταστολή στους Μέσους Χρόνους. Μνήμη Λένου Μαυρομμάτη* (ΙΒΕ/ ΕΙΕ. Διεθνή Συμπόσια 10.), Αθήνα 2002.
- Odorico, P., «L'amour à Byzance. Un sujet de rhétorique?», *Europe* 822 (octobre) 1997, 34-46.
- Πιτσάκης, Κ., «Η θέση των ομοφυλοφίλων στη βυζαντινή κοινωνία», στο Χρ. Μαλτέζου (γεν. εποπ.), *Πρακτικά Ημερίδας "Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο"*, 9 Μαΐου 1992, Αθήνα 1993, 171-269.
- Tougher, S., *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Leiden, New York, Köln 1997.
- Τρωιάνος, Σπ. (επιμ.), *Έγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1997.

Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης»

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

TONIA ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΑΠΤΗΣ σε συνεργασία με τον ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΜΕΡΙΑΝΟ

Εαρινό εξάμηνο/Spring semester

Θέμα: Αστική τοπογραφία (4ος-16ος αι.)

Περίληψη: Η ιστορία των πόλεων είναι μια ενδιαφέρουσα και διαρκώς ανανεούμενη πλευρά της μελέτης του Βυζαντίου. Θέμα του φετινού σεμιναρίου Ν. Οικονομίδης είναι η αστική τοπογραφία, η οργάνωση δηλαδή του χώρου των πόλεων εξεταζόμενη τόσο καθεαυτήν όσο και κυρίως σε συνάρτηση με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κάθε εποχής. Με αφετηρία τις μεγάλες πόλεις, την Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη, για τις οποίες οι πληροφορίες είναι προφανώς περισσότερες, αλλά και την εξέταση περιπτώσεων σημαντικών πόλεων της Βαλκανικής (ενδεικτικά: Κόρινθος, Αθήνα, Δελφοί, Φθιώτιδες Θήβες, Λάρισα, Νικόπολις, Άρτα, Καστοριά, Βέροια, Ρεντίνα, Αμφίπολη, Φίλιπποι, Στόβοι, Σάλωνα, Διδυμότειχον, Αδριανούπολη, Σερδική) αλλά και του Μικρασιατικού χώρου (ενδεικτικά: Αντιόχεια, Νικομήδεια, Νίκαια, Σάρδεις, Έφεσος, Μίλητος, Αφροδισιάς, Πάταρα, Σίδη, Σαγαλασσός, Bibbirkilisse, Αμόριο, Ευχάιτα, Μύρα, Σινώπη), στόχος είναι να μελετηθεί πώς οργανώνεται ο χώρος μιας πόλης για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των κατοίκων της γενικά και των επιμέρους κοινωνικών στρωμάτων ειδικότερα. Παράλληλα, θα εξεταστεί η χωροθέτηση της οικονομικής δραστηριότητας (αγορές, εργαστήρια, λιμάνια κτλ.) και η σχέση της με τη λειτουργία και την εξέλιξη του αστικού χώρου. Ταυτόχρονα πρέπει να μελετηθεί πώς επεμβαίνει η πολιτική και εκκλησιαστική εξουσία προκειμένου να σηματοδοτήσει τον χώρο για τις δικές ανάγκες. Από αυτήν την άποψη στο πλαίσιο του σεμιναρίου θα γίνει προσπάθεια να μελετηθούν σημαντικά κτήρια και τοπόσημα μέσα στα πολιτικά και κοινωνικά τους συμφραζόμενα.

Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides»

Department of History and Archaeology – National and Kapodistrian University of Athens in collaboration with the Institute for Historical Research / Section for Byzantine Research – National Hellenic Research Foundation

Subject: Urban Topography (4th-16th c.)

Summary: The history of cities is a dynamic field of Byzantine studies. This year's "N. Oikonomides" Seminar focuses on urban topography: the organization of urban space, considered both on its own terms and in relation to the social and economic conditions of each period. Starting with Constantinople and Thessalonica, where the evidence is richest, the seminar will also examine major urban centres in the Balkans (e.g., Corinth, Athens, Delphi, Phthiotic Thebes, Larisa, Nicopolis, Arta, Kastoria, Veria, Rentina, Amphipolis, Philippi, Stobi, Salona, Didymoteichon, Adrianople, Serdica) and Asia Minor (e.g., Antioch, Nicomedia, Nicaea, Sardis, Ephesus, Miletus, Aphrodisias, Patara, Side, Sagalassos, Binbirkilise, Amorium, Euchaita, Myra, Sinope). Its aim is to

explore how Byzantine cities were organized to meet the needs of their inhabitants as a whole and of specific social groups in particular. The seminar will also consider the location of economic activities—such as markets, workshops, ports, and other commercial facilities—and their role in the functioning and development of urban space. It will further examine how political and ecclesiastical authorities shaped the urban environment to serve their own purposes. In this context, significant buildings and landmarks will be studied within their wider political and social settings.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Albani J. & E. Chalkia (επιμ.), *Heaven and Earth. Cities and Countryside in Byzantine Greece* Αθήνα 2013.
- Bakirtzis Ch., «Late Antiquity and Christianity in Thessalonikē: Aspects of a transformation», *From Roman to Early Christian Thessalonikē* (Harvard Theological Studies 64) (επιμ. L. Nasrallah, Ch. Bakirtzis St. J. Friesen), Cambridge Massachusetts 2010, 397-342.
- _____, «Imports, Exports and Autarky in Byzantine Thessalonike from the seventh to the tenth century», *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium 2, Byzantium, Pliska, and the Balkans* (επιμ. J. Henning), Βερολίνο και Νέα Υόρκη 2007, 89-118.
- Bakirtzis N., «The Built Environment and the Experience of Fortified Cities in Byzantium», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), II, Cambridge University Press 2026, 831-859.
- Bakirtzis N. & Zavagno L. (επιμ.), *The Routledge Handbook of the Byzantine City. From Justinian to Mehmet II (ca. 500-ca. 1500)*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη 2024.
- Bauer, F. A. «Urban space and ritual: Constantinople in Late Antiquity», *Acta ad archaeologiam et atrium historiam pertinentia* 15 (2001), 26-61.
- Berger, A., «Streets and Public Spaces in Constantinople», *DOP* 54 (2000), 161-172.
- _____, «Imperial and Constantinopolitan Processions in Constantinople», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 73-87.
- _____, «Constantinople», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), I, Cambridge University Press 2026, 311-336.
- Brown A. R., *Corinth in Late Antiquity. A Greek, Roman and Christian City*, Λονδίνο & Νέα Υόρκη 2018.
- Brubaker L., Haldon J. F., «Processions and Public Spaces in Early and Middle Byzantine Constantinople», *The Byzantine Court: Source of Power and Culture; Papers from the Second International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, (επιμ. A. Ödekan, N. Necipoğlu, E. Akyürek), Istanbul 2013, 123-128.

- Ćurčić Sl., *Architecture in the Balkans from Diocletian to Süleyman the Magnificent*, New Haven and London 2010.
- Crow J., «The Balkans, 600–1200», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), I, Cambridge University Press 2026, 337-355.
- Dagron G., *Naissance d'une capitale: Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, Paris, 1974.
- Hattersley-Smith K., *Byzantine Public Architecture between the Fourth and the Early Eleventh Centuries AD with Special Reference to the Towns of Byzantine Macedonia*. Thessaloniki 1986.
- Magdalino P., *Constantinople médiévale. Études sur l'évolution des structures urbaines*, Παρίσι, 1996.
- _____, «Aristocratic Oikoi in the Tenth and Eleventh Regions of Constantinople», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 53-69.
- Mango C., *Le développement urbain de Constantinople : IVe-VIIe siècles*, Paris, 1990.
- _____, «The triumphal way of Constantinople and the Golden Gate», *DOP* 54 (2000), 173-188.
- _____, «The Shoreline of Constantinople in the Fourth Century», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 17-28.
- Mandel Mango M., «The Porticoed Streets at Constantinople», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 29-52.
- Niewöhner Ph., «Anatolia», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), I, Cambridge University Press 2026, 387-424.
- _____, (επιμ.), *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*, Νέα Υόρκη 2017.
- Raptis K. T., «Thessaloniki in Transition (Sixth to Ninth Centuries). The Transformation of a Late Antique Imperial Metropolis into a Medieval Urban Centre», *Perspectives on Byzantine Archaeology. From Justinian to the Abbasid Age (6th-9th Centuries AD)* (επιμ. A. Castorano-Barba, G. Castiglia) [Archaeology of the Mediterranean World 2], Turnhout 2022, 23-42.
- _____, «The Cathedral as the 'Ambo' of the Byzantine City during Liturgical Processions and Rituals in the Public Space: Some Observations, Thoughts and Questions Regarding the Principal Churches of the Thessalonian Episcopal See», *Religious Buildings Made in Byzantium* (επιμ. N. Kontogiannis, I. Jevtic, N. Stanković), Palgrave 2024, 175-196.

- _____, «Late Antique Thessalonike: the Urban Transformation of a Tetrarchic Imperial Capital into a Christian Metropolis», *Imperial Archaeologies of Late Antiquity*, 14 (επιμ. L. Lavan), Leiden-New York.
- Rizos E., Ricci A., *New cities in Late Antiquity: Documents and archaeology*, Bibliothèque de l'Antiquité tardive 35, 2017.
- Saradi H.G., *The Byzantine City in the Sixth Century. Literary Images and Historical Reality*, 2006.
- Sodini J.-P., «Images sculptées et propagande impériale du IVe au VIe siècle: recherches récentes sur les colonnes honorifiques et les reliefs politiques à Byzance», *Byzance et les images* (επιμ. A. Guillou, J. Durand, Παρίσι 1994, 41-94.
- _____, «The Transformation of Cities in Late Antiquity within the Provinces of Macedonia and Epirus», *The Transition to Late Antiquity on the Danube and Beyond* (επιμ. A. G. Poulter), 2007, 311-336.
- Spieser J.-M., *Thessalonique et ses monuments du IVe au VIe siècle. Contribution à l'étude d'une ville paléochrétienne*, Παρίσι 1984, 157-161.
- _____, «La christianisation de la ville dans l'antiquité tardive», *Ktema* 11 (1986) 49-55.
- Taddei A., *Hagia Sophia before Hagia Sophia: A Study of the Great Church of Constantinople from its Origins to the Nika Revolt of 532*, Ρώμη 2017.
- Βελένης Γ., «Βυζαντινή Θεσσαλονίκη. Η πόλη και τα μνημεία της», *Το Ημέτερον Κάλλος, Θεσσαλονίκη* 2018, 49-75.
- Κιουσοπούλου Τ., *Οι "αόρατες" βυζαντινές πόλεις στον ελλαδικό χώρο (13ος-15ος αιώνας)*, Αθήνα 2013.
- _____(επιμ.), *Οι βυζαντινές πόλεις, Προοπτικές της έρευνας και νέες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις (8ος-15ος αιώνας)*, Ρέθυμνο 2012.
- Πάλλης Γ., *Από τη Λαμία στο Ζητούνι. Ανασυνθέτοντας μία μικρή βυζαντινή πόλη*, Αθήνα 2020
- Πετρίδης Π., «Παρατηρήσεις στις πόλεις και τις αστικές οικίες της Ύστερης Αρχαιότητας στον ελλαδικό χώρο», *ΔΧΑΕ ΚΘ'* (2008), 247-258.
- Ράπτης Κ. Θ., «Αρχιτεκτονικά έργα του Αναστασίου Α' στη Θεσσαλονίκη», *Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Γεωργίου Βελένη (Θεσσαλονίκη, 4-7 Οκτωβρίου 2017)*, Πρακτικά, Α', Θεσσαλονίκη 2021, 571-582.

B. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / FALL SEMESTER	
BAT 30	<i>Εκχριστιανίζοντας τα ιερά και τις πόλεις στο πρώιμο Βυζάντιο</i> Πλ. Πετρίδης <i>Christianizing the sanctuaries and cities in early Byzantium</i> Pl. Petridis
BAT 27	<i>Βυζαντινή και Μεσαιωνική Κύπρος (4ος -16ος αι.)</i> Α. Δρανδάκη – Κ. Θ. Ράπτης <i>Byzantine and Medieval Cyprus (4th-16th c.)</i> A. Drandaki – K. T. Raptis
ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / SPRING SEMESTER	
BAT 24	<i>Από το φράγμα στο εικονοστάσιο: η οριοθέτηση του ιεροῦ βήματος στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ναοδομία</i> Γ. Πάλλης <i>From the barrier to the iconostasis: the boundary of the sanctuary in Byzantine and post-Byzantine church architecture</i> G. Pallis
BK 36	Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης» ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, σε συνεργασία με το ΕΙΕ/Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών <i>Αστική τοπογραφία (4ος-16ος αι.)</i> Τ. Κιουσοπούλου και Κ. Θ. Ράπτης, σε συνεργασία με τον Γ. Μέριανο Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides»

National and Kapodistrian University of Athens, Department of History & Archaeology, in collaboration with the Institute for Historical Research/Section for Byzantine Research/National Hellenic Research Foundation

Urban Topography (4th-16th c.)

T. Kioussopoulou and K. T. Raptis, in collaboration with G. Merianos

ΠΛΑΤΩΝ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: *Εκχριστιανίζοντας τα ιερά και τις πόλεις στο πρώιμο Βυζάντιο*

Περίληψη: Μελέτη των φιλοσοφικών, πολιτικών, κοινωνικών και πολεοδομικών αλλαγών στις πόλεις του πρώιμου Βυζαντίου κατά τη διάρκεια του εκχριστιανισμού τους και κυρίως μετά την οριστική επικράτηση του χριστιανισμού. Η επανάχρηση ή όχι των παλαιών χώρων λατρείας και οι λόγοι της μη επανάχρησης, η οπτική από την οποία αντιμετωπίζονται τα αρχαία ιερά από τους χριστιανούς συγγραφείς, οι ομοιότητες και οι διαφορές στην εικόνα της πόλης πριν και μετά την επικράτηση του χριστιανισμού, η αλλαγή στην έννοια του δημόσιου χώρου και οι απόπειρες καταπάτησης, είναι μερικά από τα ερωτήματα που θα τεθούν σε αυτό το σεμινάριο.

Subject: *Christianizing the sanctuaries and cities in early Byzantium*

Summary: Study of the philosophical, political, social and urban changes in the cities of early Byzantium during their Christianization and mainly after the definitive prevalence of Christianity. The reuse or not of old places of worship and the reasons for non-reuse, the perspective from which ancient sanctuaries are viewed by Christian writers, the similarities and differences in the image of the city before and after the prevalence of Christianity, the change in the concept of public space and attempts at encroachment, are some of the questions that will be raised in this seminar.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

Bowersock G.W., Brown P., Grabar O., *Late Antiquity. A Guide to the Postclassical world*, Harvard University Press, 1999.

Creissen Th., « La christianisation des lieux de culte païens : ‘assassinat, simple récupération ou mythe historiographique ? », *Gallia* 2014.71, 279-287.

- Dagron Gilbert, *Naissance d'une capitale : Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, Paris, 1974.
- Déroche V., « Delphes : la christianisation d'un sanctuaire païen », *Actes du XIe Congrès International d'Archéologie chrétienne*, Lyon 1989, 2713-2723.
- Ηλιόπουλος Δ., «Η μετατροπή των αρχαίων ελληνικών ναών και ιερών σε εκκλησίες στον ελλαδικό χώρο κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο», Διδ. διατριβή, Παν. Πελοποννήσου, 2011.
- Magdalino Paul, *Constantinople médiévale. Études sur l'évolution des structures urbaines*, Paris, 1996
- Mango Cyril, *Le développement urbain de Constantinople : IVe-VIIe siècles*, Paris, 1990
- Mathews Thomas, *The early churches of Constantinople: architecture and liturgy*, London, 1971
- Πετρίδης Π., «Παρατηρήσεις στις πόλεις και τις αστικές οικίες της Ύστερης Αρχαιότητας στον ελλαδικό χώρο», ΔΧΑΕ ΚΘ' (2008), 247-258
- Rizos E., Ricci A., *New cities in Late Antiquity: documents and archaeology*, Bibliothèque de l'Antiquité tardive 35, 2017.
- Saradi H.G., *The Byzantine City in the Sixth Century. Literary Images and Historical Reality*, 2006
- Sodini Jean-Pierre, « Images sculptées et propagande impériale du IVe au VIe siècle : recherches récentes sur les colonnes honorifiques et les reliefs politiques à Byzance », *Byzance et les images*, sous la dir. d'André Guillou et de Jannic Durand, Paris, 1994, 41-94.
- Sodini J.-P., «The Transformation of Cities in Late Antiquity within the Provinces of Macedonia and Epirus», στο Poulter A.G. (επιμ.), *The Transition to Late Antiquity on the Danube and Beyond*, 2007, 311-336.
- Sotinel Cl., « La conversion des lieux de culte, métaphore de la conversion des populations », *Archives des sciences sociales des religions* 182 (2018) 29-48.
- Spieser J.-M., « La christianisation de la ville dans l'antiquité tardive », *Ktema* 11 (1986) 49-55.
- Spieser J.-M., « The christianisation of pagan sanctuaries in Greece », στο Spieser J.-M. (επιμ.), *Urban and religious spaces*, 2001, 1-14.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΡΑΝΔΑΚΗ και ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΑΠΤΗΣ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: Βυζαντινή και Μεσαιωνική Κύπρος (4ος-16ος αι.)

Περίληψη: σεμινάριο εξετάζει την περίπτωση του νησιωτικού πολιτισμού της Κύπρου από την Ύστερη Αρχαιότητα έως την κατάληψή της από τους Οθωμανούς,

αναδεικνύοντας τον ρόλο της μεγαλονήσου ως πολιτικού, θρησκευτικού, εμπορικού και καλλιτεχνικού σταυροδρομίου μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Ξεκινώντας από τον 4^ο αιώνα, θα διερευνηθεί η τοπογραφία της πρωτοβυζαντινής Κύπρου, η αστική οργάνωση και εξέλιξη των σημαντικών πόλεων και οικισμών του νησιού παράλληλα και σε συνδυασμό με την εξάπλωση του χριστιανισμού, που είχε ως συνέπεια την ίδρυση μεγάλων βασιλικών και την ανάπτυξη της μνημειακής πρωτοβυζαντινής τέχνης με ιδιαίτερα ωστόσο χαρακτηριστικά.

Η πρώτη αυτή περίοδος ολοκληρώνεται με τη βυζαντινο-αραβική συγκυριαρχία, που διαμορφώθηκε μετά τις αραβικές επιδρομές του 7ου αιώνα, κατά την οποία το νησί υπό τον κοινό έλεγχο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και του Αραβικού Χαλιφάτου, μετατράπηκε σε μια ιδιότυπη μεθοριακή κοινωνία υπό την επιρροή δύο αυτοκρατοριών.

Το σεμινάριο θα εξετάζει στη συνέχεια την κοινωνική και την πολιτιστική άνθηση του νησιού μετά τη βυζαντινή ανακατάληψη του 965 και την αποκατάσταση της αυτοκρατορικής εξουσίας (965-1191), που μέσα σε συνθήκες ιδιόζουσας οικονομικής ευημερίας και κρατικής μέριμνας οδήγησε σε ιδιαίτερη άνθηση της μοναστικής παράδοσης και της εκκλησιαστικής τέχνης.

Εν συνεχεία θα συζητηθούν οι σημαντικές πολιτικές και πολιτισμικές μεταβολές που προκάλεσε η Γ' Σταυροφορία και η εγκαθίδρυση του βασιλείου των Λουζινιάν, μετά την κατάκτηση της Κύπρου από τον Ριχάρδο Α', Λεοντόκαρδο, το 1191. Πρώτα υπό φραγκική (1192-1489) και αργότερα βενετική κυριαρχία (1489-1571) – μετά την παραχώρηση του βασιλείου των Λουζινιάν στη Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας από την τελευταία βασίλισσα του, Αικατερίνη Κορνάρο –, η Κύπρος εξελίχθηκε σε σημαντικό κέντρο της ανατολικής μεσογείου. Σε μια κοινωνία με εθνωτικά και δογματικά μεικτό πληθυσμό οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ λατινικής και βυζαντινής παράδοσης, αναδιαμόρφωσαν το κοινωνικό, θρησκευτικό και πολιτισμικό τοπίο του νησιού, διατυπώνοντας μια ξεχωριστή καλλιτεχνική ταυτότητα στο σύνθετο πλαίσιο της ανατολικής Μεσογείου.

Το σεμινάριο ολοκληρώνεται με την οθωμανική κατάκτησή της Κύπρου το 1571.

Subject: Byzantine and Medieval Cyprus (4th-16th c.)

Summary: The seminar examines the insular civilisation of Cyprus from Late Antiquity to its conquest by the Ottomans, highlighting the island's role as a political, religious, commercial, and artistic crossroads between East and West. From the 4th century, it explores the topography of Early Byzantine Cyprus, as well as the urban organisation and development of the island's major cities and settlements, alongside the spread of Christianity. This process led to the foundation of large basilicas and the emergence of monumental Early Byzantine art characterised by distinctive local features. This first period concludes with the 'Arab-Byzantine condominium' that emerged after the Arab raids of the 7th century, during which the island, under the

joint control of the Byzantine Empire and the Arab Caliphate, developed into a unique frontier society shaped by the influence of two empires.

The seminar then examines the island's social and cultural flourishing following the Byzantine reconquest of 965 and the restoration of imperial authority (965-1191). Amid exceptional economic prosperity and state patronage, this period saw a remarkable flourishing of the monastic tradition and ecclesiastical art. Subsequently, the seminar turns to the significant political and cultural changes brought about by the Third Crusade and the establishment of the Kingdom of the Lusignans following Richard I the Lionheart's conquest of Cyprus in 1191. First under Frankish rule (1192-1489) and later under Venetian rule (1489-1571)—following the cession of the Kingdom of the Lusignans to the Serenissima Republic of Venice by its last queen, Catherine Cornaro—Cyprus developed into an important centre of the eastern Mediterranean. In a society with an ethnically and religiously mixed population, interactions between Latin and Byzantine traditions reshaped the island's social, religious and cultural landscape, forging its distinct artistic identity within the complex context of the eastern Mediterranean.

The seminar concludes with the Ottoman conquest of Cyprus in 1571.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Andronikou A. 2022. *Italy, Cyprus, and Artistic Exchange in the Medieval Mediterranean*, Cambridge.
- Baldini I. 2013. "Early Byzantine Churches in Crete and Cyprus between local identity and homologation", *Cahiers du Centre d'Études Chypriotes* 43, 31-49.
- Coureas N. 2017. "The Lusignan Kingdom of Cyprus and the sea, 13th-15th centuries", in C. Buchet and M. Balard (eds.) *The Sea in History - The Medieval World*, 369-381.
- _____. 2020. *The Burgesses of Lusignan Cyprus 1192-1474 (Texts and Studies in the History of Cyprus, LXXXIV)*, Nicosia
- Γκιολές N. 2003. *Η Χριστιανική Τέχνη στην Κύπρο*, Λευκωσία.
- Der Parthog G. 2006. *Medieval Cyprus: A Guide to the Byzantine and Latin Monuments*, Nicosia
- Enlart C. 1899, *L'art gothique et la Renaissance en Chypre*, Paris (repr. 2022)
- Grivaud G. et al. (eds) 2020, *Famagusta: Vol. II: History and Society (Mediterranean Nexus 1100-1700)*
- Herrin J., Mullet M. & Otten-Froux G. (eds.) 2001. *Mosaic, Festschrift for A.H.S. Megaw* (British School at Athens, Studies 8), London.

- Horster M., Nicolaou D. & Rogge S. (eds.) 2018. *Church Building in Cyprus (Fourth to Seventh Centuries). A Mirror of Intercultural Contacts in the Eastern Mediterranean* (Schriften des Instituts für Interdisziplinäre Zypern-Studien 12), Munster.
- Kotoula, D. (2004) "“Maniera Cypria” and thirteenth century icon production on the island of Cyprus: a critical approach", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 28, 89-100.
- Megaw A. H. S. 1956. "Early Byzantine Art in Cyprus", *Κοπριακά Γράμματα* 1956, 171-182.
- Megaw A. H. S. 1974. "Byzantine Architecture and Decoration in Cyprus: Metropolitan or Provincial?", *DOP* 28, 57-88
- _____ (ed.) 2006, *Kourion. Excavations in the Episcopal Precinct* (Dumbarton Oak Studies XXXVIII), Washington DC 2006.
- Michaelides D. 1992, *Cypriot Mosaics*, Nicosia.
- _____ 2012, *Historic Nicosia*, Nicosia
- Mouriki D. 1984, "The wall painting of the church of the Panagia at Moutoullas, Cyprus", in Hunger H and I. Hutter (eds), *Byzanz und der Westen: Studien zur Kunst des europäischen Mittelalters*, 171-213.
- _____ 1985, "Thirteenth-Century Icon Painting in Cyprus", *The Griffon*, 1-2 (1985-1986), 9-112 (ανατύπωση στην ίδια, *Studies in Late Byzantine Painting*, London 1995, 341-409).
- Nicolaides A. 1996, "L'église de la Panagia Arakiotissa a Lagoudera, Chypre: Etude iconographique des fresques de 1192", *Dumbarton Oaks Papers* 50, 1-137.
- Olympios M. & M. Parani (eds) 2019, *The Art and Archaeology of Lusignan and Venetian Cyprus (1192-1571): Recent Research and New Discoveries*, *Studies in the Visual Cultures of the Middle Ages* 12.
- Papacostas T. & Saint-Guillain G. (eds) 2014. *Identity/Identities in Late Medieval Cyprus* (Papers given at the ICS Byzantine Colloquium, London, 13-14 June 2011), Nicosia.
- Papacostas T. 2013. "The Troodos Mountains of Cyprus in the Byzantine Period. Archaeology, Settlement, Economy", *Cahiers du Centre d'Études Chypriotes* 43, 175-200.
- _____ 2018. "The Byzantine tradition in late medieval Cyprus: Selective continuity and creative diversification", Lymberopoulou A. (ed.), *Interaction between Byzantium and the West 1204-1669. Whose Mediterranean Is It Anyway?* (Papers from the Forty-Eighth Spring Symposium of Byzantine Studies, Milton Keynes, 28th-30th March 2015), London and New York, 107-132
- Παπαγεωργίου Α. 2002. "Η Χριστιανική Τέχνη στην Κύπρο κατά την πρώτη Χριστιανική Χιλιετία", *Πρακτικά Συνεδρίου "Εκκλησία Κύπρου, 2000 Χρόνια Χριστιανισμού"*, Λευκωσία, 281-362.

- Παπαγεωργίου Α. 2010, Η Χριστιανική Τέχνη στο Κατεχόμενο από τον Τουρκικό Στρατό Τμήμα της Κύπρου, Λευκωσία.
- Parageorgiou A., Bakirtzis Ch. & Hadjichristodoulou Chr. 2018, *The Church of Panagia tou Arakos*, Nicosia 2018
- Παπαδόπουλος Θ. (επιμ.) 2005. Ιστορία της Κύπρου, Γ', Βυζαντινή Κύπρος, Λευκωσία
- Papanikola-Bakirtzi D. 2012, *Colours of Medieval Cyprus, through the Ceramic Collection of the Leventis Municipal Museum of Nicosia*, Nicosia.
- Παπανικόλα-Μπακιρτζή Δ. (επιμ.) 2020, Μεσαιωνική Λευκωσία, Πρωτεύουσα ώσμωσης Ανατολής και Δύσης. Λευκωσία.
- Παπανικόλα-Μπακιρτζή Δ. & Ιακώβου Μ. (επιμ.) 1997. *Βυζαντινή Μεσαιωνική Κύπρος. Βασίλισσα στην Ανατολή και Ρήγαινα στη Δύση*, Λευκωσία.
- Παπαντωνίου Θ. (επιμ.), 2012, Μνημεία και Χώροι Παγκόσμιας Κληρονομιάς στην Κύπρο, Λευκωσία.
- Parani M. "A Monument of His Own? An Iconographic Study of the Wall Paintings of the Holy Trinity Parakklesion at the Monastery of St. John Chrysostom, Koutsovendis (Cyprus)", *Studies in Iconography* 39 (2018), 1-85.
- Parani M. & Michaelides D. (eds) 2013. *The Archaeology of Late Antique and Byzantine Cyprus (4th – 12th centuries AD): Recent Research and New Discoveries* (Cahiers du Centre d' Etudes Chypriotes 43). Paris
- Raptis K. T. & Vassiliadou S. D., 2015. «Early Christian Marble Tables in Cyprus: Typology, Origin and Distribution», *Cypriot Material Culture Studies from Picrolite Carving to Proskynitaria Analysis. Proceedings of the 8th Annual Postgraduate Cypriot Archaeology Conference Held in Honour of the Memory of Paul Åström at the Vrije Universiteit* (ed. By A. Jacobs & P. Cosyns), Βρυξέλλες, 257-285.
- Rogge S. & Grünbart M. (eds.) 2015. *Medieval Cyprus. A Place of Cultural Encounter*, Munster-New York.
- Roux G. 1998. *La basilique de la Campanopétra (Salamine de Chypre 15)*, Paris
- Sophocleous S. 2000. *Cyprus the Holy Island*, Nicosia.
- Stylianou A. & J. 1985. *The Painted Churches of Cyprus*, London.
- Zavagno L. 2025, *The Insular Worlds of Byzantium*, ca. 550–ca. 900, Arc Humanities Press.
- Weyl Carr, A. 2012, Andréas Nicolaïdès, *Asinou across Time: Studies in the Architecture and Murals of the Panagia Phorbiotissa, Cyprus. Dumbarton Oaks studies*, 43. Washington, DC: Dumbarton Oaks Research Library and Collection
- Weyl Carr, A. (ed.) 2019, *Famagusta: Art and Architecture (Mediterranean Nexus 1100-1700)* (Mediterranean Nexus 1100-1700: Conflict, Influence and Inspiration in the Mediterranean Area, 2)
- Bulletin de Correspondance Hellénique

Report of the Department of Antiquities of Cyprus

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Εαρινό εξάμηνο / Spring semester

Θέμα: Από το φράγμα στο εικονοστάσιο: η οριοθέτηση του ιερού βήματος στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ναοδομία

Περίληψη: Η οριοθέτηση του ιερού βήματος είναι σχεδόν σύγχρονη με τη γέννηση της χριστιανικής ναοδομίας. Η ανάγκη για την απομόνωση του ιερού χώρου γύρω από την αγία τράπεζα δανείστηκε αρχικά αρχιτεκτονικά στοιχεία της αρχαιότητας και σύντομα ακολούθησε μια αυτόνομη πορεία στο πλαίσιο της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής. Το παλαιοχριστιανικό μαρμάρινο φράγμα εξελίχθηκε στο μεσαιωνικό μαρμάρινο τέμπλο και αργότερα στο μεταβυζαντινό ξυλόγλυπτο εικονοστάσιο. Η διαδρομή αυτή καθορίστηκε από τις θεολογικές αντιλήψεις για την ιερότητα του βήματος, το οποίο εντέλει απομονώθηκε πλήρως από τα βλέμματα των πιστών. Καίρια σημασία στη διαμόρφωσή του είχαν επίσης οι καλλιτεχνικές προτιμήσεις στις διακοσμητικές τέχνες της εκάστοτε περιόδου. Λόγω της συμβολικής σημασίας του και της προβεβλημένης θέσης του μέσα στον ναό, το τέμπλο υπήρξε φορέας των πιο υψηλών εκφράσεων της γλυπτικής σε μάρμαρο και ξύλο, ενώ για τις ανάγκες του δημιουργήθηκαν ιδιαίτερα είδη εικόνων. Το σεμινάριο στοχεύει να ερευνήσει αυτές, με έμφαση στην αλληλεπίδραση θεολογικών αντιλήψεων, αισθητικών προτιμήσεων και λατρευτικών πρακτικών.

Subject: From the barrier to the iconostasis: the boundary of the sanctuary in Byzantine and post-Byzantine church architecture

Summary: The delimitation of the sanctuary dates back almost to the beginning of Christian church architecture. The need to set apart the sacred space around the altar initially drew on architectural elements from antiquity but soon developed independently within the context of Byzantine and post-Byzantine architecture. The early Christian marble barrier evolved into the medieval marble templon screen and later into the post-Byzantine wood-carved iconostasis. This development was shaped by theological conceptions regarding the sanctity of the altar, which was ultimately completely hidden from the view of the faithful. Artistic preferences in the decorative arts of each period also played a crucial role in its formation. Due to its symbolic significance and its prominent position within the church, the templon served as a ground for the finest expressions of sculpture in marble and wood, whilst special types of icons were created specifically for its purposes. The seminar aims to explore these aspects, with an emphasis on the interplay between theological concepts, aesthetic preferences and liturgical practices.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Γουλάκη-Βουτυρά Α. – Γ. Καραδέδος – Γ. Λάββας, *Η εκκλησιαστική μαρμαρογλυπτική στις Κυκλάδες από τον 16ο ως τον 20ο αιώνα*, Αθήνα 1996.
- Γουλάκη-Βουτυρά Α. – Γ. Καραδέδος, *Χίος, Λέσβος και η εκκλησιαστική γλυπτική στο Αιγαίο (16ος-20ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 2011.
- Chatzidakis M., “L'évolution de l'icone aux 11e-13e siècles et la transformation du templon”, *Actes du XVe Congrès international d'études byzantines*, (Athènes, septembre 1976), t. I., Athènes 1981, 333–366.
- Epstein A. W., “The Middle Byzantine Sanctuary Barrier: Templon or Iconostasis?”, *Journal of the British Archaeological Association* 44 (1981) 1–28.
- Gerstel Sh. E. (ed.), *Thresholds of the Sacred. Architectural, Art Historical, Liturgical and Theological Perspectives on Religious Screens, East and West*, Washington D.C., 2006.
- Λιάκος Δ., «Μεταβυζαντινά ξυλόγλυπτα στο Άγιον Όρος (1600-1750)», *ΔΧΑΕ* περ. Δ', τ. ΚΗ' (2007) 283–292.
- Λιάκος Δ., «Η ξυλογλυπτική στο Άγιον Όρος τον 16ο αιώνα», *ΔΧΑΕ* περ. Δ', τ. ΛΔ' (2013) 323–336.
- Μαργαρίτης Φ. (επ.), *Τέμπλον. Άγιες μορφές, αόρατες πόλες πίστης, 20ος και 21ος αιώνας*, Αθήνα 2017.
- Melvani N., «The middle Byzantine sanctuary barriers of Mount Athos: Templon and iconostasis», στο Πλ. Πετρίδης – Β. Φωσκόλου (επ.), *Δασκάλα. Απόδοση τιμής στην καθηγήτρια Μαίρη Παναγιωτίδη-Κερίσογλου*, Αθήνα 2015, 305–335.
- Μπούρα Λ., *Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού της Παναγίας στο μοναστήρι του Οσίου Λουκά*, Αθήνα 1980.
- Pallis G., “Inscriptions on middle Byzantine marble templon screens”, *BZ* 106.2 (2013) 761–810.
- Στουφή-Πουλημένου Ι., *Το φράγμα του ιερού βήματος στα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Ελλάδος. Μελέτη αρχαιολογική και λειτουργική*, Αθήνα 1999.
- Τσιλιπάκου Α., Ευ. Αγγέλου, Α. Αντωνάρας (επ.), *Το ξυλόγλυπτο τέμπλο των μεταβυζαντινών χρόνων (16ος-19ος αι.). Πρακτικά επι-στημονικής συνάντησης* (Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 30 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2018), Θεσσαλονίκη 2022.
- Vanderheyde C., *La sculpture byzantine du IXe au XVe siècle. Contexte – mise en œuvre – décors*, Paris 2020.
- Walter J., “The Origins of the Iconostasis”, *Eastern Churches Review* 3 (1971) 251–267.
- Walter Chr., “A New Look at the Byzantine Sanctuary Barrier”, *REB* 51 (1993) 203–228.

Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης»

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

TONIA KIOYΣOΠOYΛOY, KΩNΣTANTINOC PAΠTHΣ σε συνεργασία με τον **ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΜΕΡΙΑΝΟ**

Εαρινό εξάμηνο/Spring semester

Θέμα: Αστική τοπογραφία (4ος-16ος αι.)

Περίληψη: Η ιστορία των πόλεων είναι μια ενδιαφέρουσα και διαρκώς ανανεούμενη πλευρά της μελέτης του Βυζαντίου. Θέμα του φετινού σεμιναρίου Ν. Οικονομίδης είναι η αστική τοπογραφία, η οργάνωση δηλαδή του χώρου των πόλεων εξεταζόμενη τόσο καθεαυτήν όσο και κυρίως σε συνάρτηση με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κάθε εποχής. Με αφετηρία τις μεγάλες πόλεις, την Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη, για τις οποίες οι πληροφορίες είναι προφανώς περισσότερες, αλλά και την εξέταση περιπτώσεων σημαντικών πόλεων της Βαλκανικής (ενδεικτικά: Κόρινθος, Αθήνα, Δελφοί, Φθιώτιδες Θήβες, Λάρισα, Νικόπολις, Άρτα, Καστοριά, Βέροια, Ρεντίνα, Αμφίπολη, Φίλιπποι, Στόβοι, Σάλωνα, Διδυμότειχον, Αδριανούπολη, Σερδική) αλλά και του Μικρασιατικού χώρου (ενδεικτικά: Αντιόχεια, Νικομήδεια, Νίκαια, Σάρδεις, Έφεσος, Μίλητος, Αφροδισιάς, Πάταρα, Σίδη, Σαγαλασσός, Bibbirkilisse, Αμόριο, Ευχάιτα, Μύρα, Σινώπη), στόχος είναι να μελετηθεί πώς οργανώνεται ο χώρος μιας πόλης για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των κατοίκων της γενικά και των επιμέρους κοινωνικών στρωμάτων ειδικότερα. Παράλληλα, θα εξεταστεί η χωροθέτηση της οικονομικής δραστηριότητας (αγορές, εργαστήρια, λιμάνια κτλ.) και η σχέση της με τη λειτουργία και την εξέλιξη του αστικού χώρου. Ταυτόχρονα πρέπει να μελετηθεί πώς επεμβαίνει η πολιτική και εκκλησιαστική εξουσία προκειμένου να σηματοδοτήσει τον χώρο για τις δικές ανάγκες. Από αυτήν την άποψη στο πλαίσιο του σεμιναρίου θα γίνει προσπάθεια να μελετηθούν σημαντικά κτήρια και τοπόσημα μέσα στα πολιτικά και κοινωνικά τους συμφραζόμενα.

Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides»

Department of History and Archaeology – National and Kapodistrian University of Athens in collaboration with the Institute for Historical Research / Section for Byzantine Research – National Hellenic Research Foundation

Subject: Urban Topography (4th-16th c.)

Summary: The history of cities is a dynamic field of Byzantine studies. This year's "N. Oikonomides" Seminar focuses on urban topography: the organization of urban space, considered both on its own terms and in relation to the social and economic conditions of each period. Starting with Constantinople and Thessalonica, where the evidence is

richest, the seminar will also examine major urban centres in the Balkans (e.g., Corinth, Athens, Delphi, Phthiotic Thebes, Larisa, Nicopolis, Arta, Kastoria, Veria, Rentina, Amphipolis, Philippi, Stobi, Salona, Didymoteichon, Adrianople, Serdica) and Asia Minor (e.g., Antioch, Nicomedia, Nicaea, Sardis, Ephesus, Miletus, Aphrodisias, Patara, Side, Sagalassos, Binbirkilise, Amorium, Euchaita, Myra, Sinope). Its aim is to explore how Byzantine cities were organized to meet the needs of their inhabitants as a whole and of specific social groups in particular. The seminar will also consider the location of economic activities—such as markets, workshops, ports, and other commercial facilities—and their role in the functioning and development of urban space. It will further examine how political and ecclesiastical authorities shaped the urban environment to serve their own purposes. In this context, significant buildings and landmarks will be studied within their wider political and social settings.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Albani J. & E. Chalkia (επιμ.), *Heaven and Earth. Cities and Countryside in Byzantine Greece* Αθήνα 2013.
- Bakirtzis Ch., «Late Antiquity and Christianity in Thessalonikē: Aspects of a transformation», *From Roman to Early Christian Thessalonikē* (Harvard Theological Studies 64) (επιμ. L. Nasrallah, Ch. Bakirtzis St. J. Friesen), Cambridge Massachusetts 2010, 397-342.
- _____, «Imports, Exports and Autarky in Byzantine Thessalonike from the seventh to the tenth century», *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium 2, Byzantium, Pliska, and the Balkans* (επιμ. J. Henning), Βερολίνο και Νέα Υόρκη 2007, 89-118.
- Bakirtzis N., «The Built Environment and the Experience of Fortified Cities in Byzantium», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), II, Cambridge University Press 2026, 831-859.
- Bakirtzis N. & Zavagno L. (επιμ.), *The Routledge Handbook of the Byzantine City. From Justinian to Mehmet II (ca. 500-ca. 1500)*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη 2024.
- Bauer, F. A. «Urban space and ritual: Constantinople in Late Antiquity», *Acta ad archaeologiam et atrium historiam pertinentia* 15 (2001), 26-61.
- Berger, A., «Streets and Public Spaces in Constantinople», *DOP* 54 (2000), 161-172.
- _____, «Imperial and Constantinopolitan Processions in Constantinople», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 73-87.
- _____, «Constantinople», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), I, Cambridge University Press 2026, 311-336.
- Brown A. R., *Corinth in Late Antiquity. A Greek, Roman and Christian City*, Λονδίνο & Νέα Υόρκη 2018.

- Brubaker L, Haldon J. F., «Processions and Public Spaces in Early and Middle Byzantine Constantinople», *The Byzantine Court: Source of Power and Culture; Papers from the Second International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, (επιμ. Α. Ödekan, N. Necipoğlu, E. Akyürek), Istanbul 2013, 123-128.
- Ćurčić Sl., *Architecture in the Balkans from Diocletian to Süleyman the Magnificent*, New Haven and London 2010.
- Crow J., «The Balkans, 600-1200», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), I, Cambridge University Press 2026, 337-355.
- Dagron G., *Naissance d'une capitale: Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, Paris, 1974.
- Hattersley-Smith K., *Byzantine Public Architecture between the Fourth and the Early Eleventh Centuries AD with Special Reference to the Towns of Byzantine Macedonia*. Thessaloniki 1986.
- Magdalino P., *Constantinople médiévale. Études sur l'évolution des structures urbaines*, Παρίσι, 1996.
- _____, «Aristocratic Oikoi in the Tenth and Eleventh Regions of Constantinople», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 53-69.
- Mango C., *Le développement urbain de Constantinople : IVe-VIIe siècles*, Paris, 1990.
- _____, «The triumphal way of Constantinople and the Golden Gate», *DOP* 54 (2000), 173-188.
- _____, «The Shoreline of Constantinople in the Fourth Century», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 17-28.
- Mandel Mango M., «The Porticoed Streets at Constantinople», *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* (επιμ. N. Necipoğlu), Leiden – Boston – Köln 2001, 29-52.
- Niewöhner Ph., «Anatolia», *The Cambridge Handbook of Byzantine Archaeology* (επιμ. M. J. Decker), I, Cambridge University Press 2026, 387-424.
- _____, (επιμ.), *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*, Νέα Υόρκη 2017.
- Raptis K. T., «Thessaloniki in Transition (Sixth to Ninth Centuries). The Transformation of a Late Antique Imperial Metropolis into a Medieval Urban Centre», *Perspectives on Byzantine Archaeology. From Justinian to the Abbasid Age (6th-9th Centuries AD)* (επιμ. A. Castorano-Barba, G. Castiglia) [Archaeology of the Mediterranean World 2], Turnhout 2022, 23-42.
- _____, «The Cathedral as the 'Ambo' of the Byzantine City during Liturgical Processions and Rituals in the Public Space: Some Observations, Thoughts and Questions Regarding the Principal Churches of the Thessalonian

- Episcopal See», *Religious Buildings Made in Byzantium* (επιμ. Ν. Kontogiannis, I. Jevtic, N. Stanković), Palgrave 2024, 175-196.
- _____, «Late Antique Thessalonike: the Urban Transformation of a Tetrarchic Imperial Capital into a Christian Metropolis», *Imperial Archaeologies of Late Antiquity*, 14 (επιμ. L. Lavan), Leiden-New York.
- Rizos E., Ricci A., *New cities in Late Antiquity: Documents and archaeology*, Bibliothèque de l'Antiquité tardive 35, 2017.
- Saradi H.G., *The Byzantine City in the Sixth Century. Literary Images and Historical Reality*, 2006.
- Sodini J.-P., «Images sculptées et propagande impériale du IVe au VIe siècle: recherches récentes sur les colonnes honorifiques et les reliefs politiques à Byzance», *Byzance et les images* (επιμ. A. Guillou, J. Durand, Παρίσι 1994, 41-94.
- _____, «The Transformation of Cities in Late Antiquity within the Provinces of Macedonia and Epirus», *The Transition to Late Antiquity on the Danube and Beyond* (επιμ. A. G. Poulter), 2007, 311-336.
- Spieser J.-M., *Thessalonique et ses monuments du IVe au VIe siècle. Contribution à l'étude d'une ville paléochrétienne*, Παρίσι 1984, 157-161.
- _____, «La christianisation de la ville dans l'antiquité tardive», *Ktema* 11 (1986) 49-55.
- Taddei A., *Hagia Sophia before Hagia Sophia: A Study of the Great Church of Constantinople from its Origins to the Nika Revolt of 532*, Ρώμη 2017.
- Βελένης Γ., «Βυζαντινή Θεσσαλονίκη. Η πόλη και τα μνημεία της», *Το Ημέτερον Κάλλος, Θεσσαλονίκη* 2018, 49-75.
- Κιουσοπούλου Τ., *Οι "αόρατες" βυζαντινές πόλεις στον ελλαδικό χώρο (13ος-15ος αιώνας)*, Αθήνα 2013.
- _____, (επιμ.), *Οι βυζαντινές πόλεις, Προοπτικές της έρευνας και νέες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις (8ος-15ος αιώνας)*, Ρέθυμνο 2012.
- Πάλλης Γ., *Από τη Λαμία στο Ζητούνι. Ανασυνθέτοντας μία μικρή βυζαντινή πόλη*, Αθήνα 2020.
- Πετρίδης Π., «Παρατηρήσεις στις πόλεις και τις αστικές οικίες της Ύστερης Αρχαιότητας στον ελλαδικό χώρο», *ΔΧΑΕ ΚΘ'* (2008), 247-258.
- Ράπτης Κ. Θ., «Αρχιτεκτονικά έργα του Αναστασίου Α' στη Θεσσαλονίκη», *Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Γεωργίου Βελένη (Θεσσαλονίκη, 4-7 Οκτωβρίου 2017)*, Πρακτικά, Α', Θεσσαλονίκη 2021, 571-582.

**ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ JANET ZAKOS
ΓΙΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥΣ/ΕΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ/ΡΙΕΣ
ΚΑΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥΣ/ΕΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Ή ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ**

Με έδρα την Γενεύη, ιδρύθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2005 το **Κοινωφελές Ίδρυμα Janet Zakos** για τη μελέτη του Βυζαντίου με κεφάλαια που προήλθαν από τη ρευστοποίηση της κληρονομιάς της Ελβετίδας υπηκόου Janet Zakos Bentley σύμφωνα με την τελευταία της επιθυμία. Εκτελεστής της διαθήκης της σύμφωνα με το Ελβετικό Δίκαιο ήταν ο Mauricio Capuano Maissa, ιδρυτικό Μέλος του Ιδρύματος και Πρόεδρος του Διοικητικού του Συμβουλίου, το οποίο συγκαταριθμεί άλλα δύο μέλη: τον δικηγόρο Benoit Dayer στη Γενεύη ως Γραμματέα και την κυρία Χριστίνα Ερωτοκρίτου. Το Ίδρυμα εποπτεύεται τόσο από τις αρχές του Καντονιού της Γενεύης όσο και από τις Ομοσπονδιακές Ελβετικές Αρχές της Βασιλείας, οι οποίες του έχουν χορηγήσει λόγω της κοινωφελούς δραστηριότητάς του φορολογική απαλλαγή.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η χορήγηση υποτροφιών σε φοιτητές Βυζαντινών Σπουδών και/ή αγορά και εν συνεχεία δωρεά αντικειμένων Βυζαντινής περιόδου σε Μουσεία που διατηρούν πτέρυγες με μόνιμες βυζαντινές εκθέσεις.

Η **Janet Zakos** υπήρξε σύζυγος του George Zakos, ο οποίος ήταν αρχαιοπώλης, λάτρης της ιστορίας του Βυζαντίου και συλλέκτης. Το ζεύγος Zakos διέμενε αρχικά στην Κωνσταντινούπολη, ενώ στη συνέχεια μετοίκησε στη Βασιλεία της Ελβετίας. Μετά τον θάνατο του George Zakos, η Janet Zakos μοίραζε τον χρόνο της μεταξύ Ελβετίας και Ελλάδας με έδρα το διαμέρισμά της στο Παλαιό Ψυχικό. Πριν από τον θάνατό της δώρισε τη συλλογή 450 περίπου σφραγίδων του συζύγου της στο Μουσείο της Γενεύης, το οποίο προέβη στην άμεση κατασκευή ειδικής αίθουσας για να στεγάσει τη συλλογή αυτή. Ο George Zakos είχε εκδώσει το δίτομο έργο *BYZANTINE LEAD SEALS* το 1985, το οποίο με την άδεια του Ιδρύματος ψηφιοποιήθηκε και είναι πλέον στη διάθεση παντός ενδιαφερομένου στο διαδίκτυο.

Το Ίδρυμα Janet Zakos προσφέρει κάθε χρόνο υποτροφία συνολικού ποσού 5.000 ευρώ. Δυνατότητα να λαμβάνουν την υποτροφία έχουν μεταπτυχιακοί/ές φοιτητές/ήτριες του ΠΜΣ «Βυζαντινός Κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» και υποψήφιοι/ες διδάκτορες στη Βυζαντινή Ιστορία ή τη Βυζαντινή Αρχαιολογία του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η εκταμίευση του παραπάνω ποσού γίνεται εφάπαξ, μετά την κατάθεση στη Μεταπτυχιακή Επιτροπή Έκθεσης Προόδου υπογεγραμμένης από τον/την επιτυχόντα/ούσα

υπότροφο και τον/την επόπτη/τρια καθηγητή/γήτρια, στην οποία εμφανίζεται η πορεία της έρευνάς του/της.

Κριτήρια επιλογής των υποψηφίων:

1. Ακαδημαϊκή επίδοση
2. Οικονομική κατάσταση

Απαραίτητα δικαιολογητικά:

1. Αίτηση
2. Αντίγραφο μεταπτυχιακού διπλώματος (για τους/τις υποψήφιους/ες διδάκτορες)
3. Αναλυτική κατάσταση βαθμολογίας στις προπτυχιακές σπουδές και βαθμολογία στα μαθήματα που έχουν ολοκληρώσει κατά τη φοίτηση στο ΠΜΣ έως τη στιγμή της αίτησης. Αν πρόκειται για υποψήφιο/α διδάκτορα, υποβάλλεται επίσης αναλυτική κατάσταση βαθμολογίας στο Πρόγραμμα Μπχ. Σπουδών.
4. Βιογραφικό σημείωμα
5. Τα ονόματα δύο καθηγητών/τριών ή άλλων αναγνωρισμένων ειδικών επιστημόνων στους/στις οποίους/ες η επιτροπή μπορεί να απευθυνθεί για συστατικές επιστολές.
6. Υπεύθυνη δήλωση του ν. 1599/86 ότι ο/η υποψήφιος/α δεν λαμβάνει υποτροφία από άλλο δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα κατά το ίδιο διάστημα
7. Εκκαθαριστικό της Εφορίας του/της υποψήφιου/ας ή ελλείψει αυτού των γονέων του/της
8. Συνοδευτική επιστολή 350 λέξεων με το περιεχόμενο, τους στόχους και την πορεία της έρευνας

Η αίτηση και τα δικαιολογητικά υποβάλλονται στη Γραμματεία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας (Φιλοσοφική Σχολή, 4ος όροφος, γραφείο 404, Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου). Σχετική ανακοίνωση για την υποτροφία αναρτάται κατά το χειμερινό εξάμηνο σπουδών στον ιστότοπο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας <http://www.arch.uoa.gr>.

Ο/η υπότροφος υποχρεούται μετά την επιτυχή ολοκλήρωση της χρηματοδοτούμενης έρευνας να καταθέσει στο Κοινωφελές Ίδρυμα Janet Zakos και την Γραμματεία του Μεταπτυχιακού Προγράμματος σύντομη έκθεση πεπραγμένων 350 λέξεων

